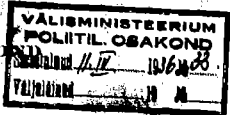

EESTI SAATKONN
MOHKVAS

Moskova, 8. aprillil 1936 a. 2

Nr 1.

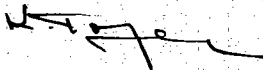
Salajane.

Vabariigi Välisministrile.

Juuresolevalt esitan Teile pikema motiveeritud ettepaneku omal ajal Venemaale jäänud Eesti optantide küsimuse võimaliku likvideerimise kohta, mille järele on tungiv ja kiire vajadus.

Vabariigi Valitsuse võimalikust nõusolekust ettepanekus mõeldud läbirääkimistele asumiseks palun mulle teatada.

Käesolevale lisan juurde ettepanekust kaks täiendavat eksemplaari Siseministeeriumi ja Põllutööministeeriumi jaoks, keda ettepanek, peale Välisministeeriumi, lähemalt puudutab.

Memorandum

Venemaale jäänud Eesti optantide küsimuse likvideerimise asjus.

- o -

Nagu teada, jäi omal ajal kaunis palju eesti optante maha Venemaale, peamiselt põllumehi, harilikult lasterikaste perekondadega. Mahajäämise põhjuseks oli esialgu väljasõidu raskus (ešelonide puudumine, raskused varanduse likvideerimisel ja kaasavõtmisel, jne.), kuid varsti ilmus selleks teine põhjus: Venemaal kuulutati välja NEP, kus põllumehe käsi käis võrdlemisi hästi, ja ka meie optantidel kadus siis kogu väljasõidu tahe. Siis aga asuti Venemaal põllunduse kollektiveerimisele, mis teiste hulgas tabas iseäranis raskelt ka eesti kui töökamaid, kokkuhoidlikumaid ja seepärast jõukamaid koloniste, ja tekitas uue tunni kodumaa järele. Nüüd aga asus Vene valitsus sisuliselt arusaadavale, kuid õiguslikult igatahes põhjendamatu seisukohale, et kes ei ole omal ajal Venemaalt väljasõitnud, see on jäänud vene kodanikuks. Meie Siseministerium püsis küll järjekindlalt seisukohal, et Venemaale mahajäänud optandid on siiski endiselt Eesti kodanikud, mis vastab niihästi meie kodakondsuse seaduse kui ka Vene vastavate seaduste määrustele, kuid Vene asutiste seisukoht oli teine ja selle vastu polnud reaalselt midagi teha. Niisugune olukord kestis kuni a. 1932, kui venelased hakkasid nõudma ühe kriminaalse minevikuga optandi Orion'i deporteerimist, esitades tema omaaegsed opteerimise tunnistused ja nõudes nende põhjal temale Eesti passi väljaandmist ja tema vastuvõtmist Eestisse. Sellest juhusest haarati kinni ja nõuti, et esitoodud argumentatsiooni, mis sisuliselt on täitsa õige, et kohaldataks aga mitte ainult kriminaaltüübile, vaid üldse kõikidele samas õiguslikus seisundis olevatele optantidele.

Sellest peale on Vene võimud pidanud leppima sellega, et optantidele, kellel on järel mõlemapoolsed opteerimise tunnistused, s.t. nii Eesti kodakondsusesse vastuvõtmise kui ka Vene kodakondsusest vabastamise tunnistus opteerimise korras, annab Moskva Saatkond või Leningradi Peakonsulaat passid välja, ja Vene võimud peavad neile andma väljasõiduloa, või äranõutava, millal vastav optant omal palvel on võetud tagasi Nõukogude kodakondsusesse. Tegelikult aga on niisuguseid juhtumeid, kus optandil on veel järel omaaegsed opteerimise tunnistused, hoopis

vähe, rääkimata sellest, et põhimõttelik kokkulepe Väliskomissariaadiga on üks asi, selle teostamine praktikas Sisekomissariaadi ja kohalikkude võimude poolt, kellele allub väljasõidulubade väljaandmine, hoopis teine asi. Sellepärast on needki juhud, kus dokumendid on täiesti korras, praktikas positiivselt lahenenud ainult "tilgakaupa" ja härmiselt aeglaselt, ja harilikult alles pärast tüütavat kirjavahetust nii vastava optandiga kui ka Väliskomissariaadiga.

Kuid Moskva Saatkond, lähtudes seisukohast, et kodakondsust tõendavate dokumentide kadumine muidugi ei tähenda kodakondsuse õiguse kaotsiminekut, on viimasel ajal rea Eesti passe annud välja ka neil juhtumel, kus opteerimise tunnistusi enam ei ole olemas, aga kus kas Saatkonnal endal või Riigiarhivil on olnud kindlad andmed vastava kodaniku täieliku opteerimise kohta ja kus Siseministeerium on annud sissesõiduluba kui Eesti kodanikule Eestisse elama asumiseks. Kui aga, nagu öeldud, väljaantud Eesti passide tunnustamiseks ja väljasõidulubade saamiseks tehakse igasuguseid takistusi isegi siis, kui kõikvõimne venepoolne opteerimise tunnistus on juhtumisi veel järel, siis on selge, et tunnistuste puudumise korral raskused ja vaielused igal üksikul juhul saavad olema veel palju suuremad.

Peale selle nähtub Moskva Saatkonna viimase aja kirjavahetusest, et Nõukogude kohalikud võimud neid kodanikke, kes on avaldanud soovi Eestisse väljasõita, on asunud likvideerima igasuguste abinõudega. Neile lubatakse teatud tähtajaks väljasõidu viisa, mis puhul kodanikud ruttavad oma varanduse jäänuste likvideerimisega ja arusaadavalt ütlevad ennast lahti külvi ja igasugustest muudest "plaanidest", kuid siis ei antagi väljasõiduvõist ja asutakse kodanikke trahvima külviplaanide täitmata jätmise jne. eest hävitavate trahvidega. Üldse väidavad kodanikud, kes on avaldanud soovi Eestisse väljasõita, et neile niihästi maksud kui ka külviplaanid määratakse nii kõrged, kui iganes võimalik, mille täitmine on täiesti võimata, kuid mille täitmata jätmisele võib järgneda ja on juba mitmel juhul järgnenud kinnimõistmised, väljasaatmised, süüdistused agitatsioonis, külviplaanide saboteerimises ja koguni kontrrevolutsioonis, mille eest ähvardab surmanuhtlus.

Moskva Saatkond, mis nüüd juba üle aasta koosneb peale saadiku vaid nõunikust ja ühest ametnikust, ei jõua kõige parema tahtmise juures oma kodanikkudele mitte anda seda abi, mida nad vajavad, ja ei suuda igast üksikust optandist teha pikka diplomaatilist asja-

toimetust. Moskva Saatkond suudab praegu kõige suurema vaevaga lahendada vaevalt kõik sissetulevad passipalved, pühendades ainult sellele küsimusele pea kogu oma tööjõu, mis juba iseenesest on ebanormaalne olukord. Seejuures aga peab arvama, et suuremad vaialused väljaantud ja veel väljaantavate passide pärast seisavad alles ees. Vastavad vaialused, peale ühe juhu, on siamaani kõik lahenenud küll positiivselt, aga vahepeal on nii Saatkond kui ka vastav kodanik saanud vintsutada täiesti üle jõu.

Kõik see sunnib otsima omaaegsete optantide küsimusele mingit põhimõttelikku lahendust mingisuguse kokkuleppega, ja seda eeltoodud põhjustel võimalikult kiirelt. Seejuures näib olevat õige aeg ühel ajal aktuaalsete raskustega likvideerida kogu Tartu rahulepingu opteerimise artikkel, sest on vaevalt mõeldav olukorra lõpetamata jätmine, kus ütleme 50 aasta pärast mõni eestlane võib ilmuda Eesti Saatkonda ja täiesti seaduslikult omale nõuda Eesti passi ja sisseõitu Eestisse kui omaaegne optant või selle järeltulija. Juba praegu on optantide vanemast põlvest saanud tihtipeale tööjõuetud raugad, noorema põlve inimesed on aga vahepeal jõudnud läbi Nõukogude koolidest jne., mis sunnib Siseministeeriumi ja esindusi Venemaal juba praegu passide väljaandmisel tarvitama kõike võimalikku ettevaatust. Siiski paistavad praegu veel Eestisse püüdjad, nii vanemad kui ka nooremad inimesed olevat üldiselt enam apoliitilised töömehed või kommunismi vastased, kui midagi muud, kuid tuleb muidugi küsida, kui kaua kollektiveerimise kibedus ja mälestused lõppude-lõpuks peavad vastu.

Kokkuvõttes peaks Moskva Saatkonna arvates mõeldav kokkulepe optantide küsimuse likvideerimise kohta omama Tartu rahulepingu IV artikli juurde tehtava mitteavaliku protokolli kuju, mis sisaldaks järgmised peapunktid:

Ühelt poolt tunnistaks Eesti Valitsus, et ta loeb omaaegsete optantide väljaõidu küsimuse Nõukogude Liidust lõpetatuks ja nõus- lub mitteväljasõitnud optantide lugemisega Nõukogude kodanikkudeks; teiselt poolt aga lubaks Nõukogude Valitsus teatud aja, ütleme ühe aasta jooksul viimased omaaegsed optandid, kes selleks saavad Saatkonnast Moskvast või Peakonsulaadist Leningradis kas passid või erilised ajutised isikutunnistused, Nõukogude Liidust väljaõita senisest kiiremas ja kergemas korras. Aasta pärast oleks omaaegsete

optantide küsimus täiesti likvideeritud, ja Eesti kodakondsuse omandamine Nõukogude Liidus, ühesarvatud omaaegsed optandid, oleks võimalik ainult harilikus naturalisatsiooni korras, s.t. Moskva Saatkond võiks Siseministeeriumi igakordsel nõusolekul omaaegsetele optantidele kodakondsuse tunnistusi väljaanda küll veel opteerimise alusel (mis on meie sisemine asi), kuid passide väljaandmine oleks siis võimalik ainult Nõukogude kodakondsusest uuesti vabastamise korras (mis on praktiliselt pea täiesti kinni).

Mõeldava kokkuleppe raskemaks osaks oleks arvatavasti viimase optantide kontingendi kiirem ja kergem väljasõidu kord, ja küsimus, kellele Moskva Saatkond ja Leningradi Peakonsulaat tohiksid passid või vastavad isikutunnistused veel väljaanda. See jääks vistist Moskva Saatkonna ja Väliskomissariaadi vaheliste läbirääkimiste lahendada, kuid niipalju on selge, et meie ei saa nõustuda venelaste senise formalistikaga, mille järele optant on ainult see, kellel tingimata on järel omaaegne venepoolne opteerimise tunnistus. Vaid optant on igatüki, kelle kohta Eesti poolel on kindlad andmed, et tema omal ajal lõplikult on opteerinud. On küllalt teada, kuidas suurem osa optante selle omaaegse venepoolse tunnistuse on kaotanud: Moskva Saatkond on Väliskomissariaadile juba dokumentaalselt tõendanud, et näit. Siberis, Iäimis, a.1931 välismaalaste üleriikliku registreerimise ajal Eesti optantidelt võeti vastu ja ära just venepoolsed opteerimise tunnistused, aga anti välja ainult ajutised peatusload kui välismaalastele, kes nüüd oma Eesti kodakondsust peavad, nagu nõutakse, tõestama ikka sellesama venepoolse tunnistusega, mis kord juba äravõetud.... Tervel real optantidel samas piirkonnas aga olid opteerimise tunnistused äravõetud või, nagu kodanikud ise kirjutavad: "äraõõvitud" koguni enne välismaalaste registreerimist, nimelt "raskulačivanie" ajal. Teises piirkonnas, kus samuti asub võrdlemisi palju eestlasi, Lääne-Siberis, ei antud välismaalaste registreerimisel isegi mitte ajutisi peatuslubasid, vaid opteerimise tunnistused võeti lihtsalt ära ja seletati, et nad on kaotanud maksvuse.... Moskva Saatkonnas on kohalikkudelt asutistelt ametlikke dokumente, millel seisab must valgel, et kuna vastav optant ei ole Nõukogude Liidust väljasõitnud, loetakse ta "meheaniliselt" üleläänuks Nõukogude kodakondsusesse, - seletus, mis on vastolus Nõukogude enda vastavate seadustega. Ei ole mõeldav, et meie võiksim nõustuda niisuguste optantide lugemisega Nõukogude kodanikkudeks, vaid läbirääkimistel tuleb leida moodus, kuidas ka need optandid

soovi korral võiksid ettenähtud Nõukogu ühe aasta jooksul Nõukogude Liidust väljasõita.

Seetõttu tuleks aga arvestada, et sel ajal kui praeguses olukorras Venemaalit ükshaaval Eestisse pääsvate optantide arv piirduks vast mõnesaja perekonnaga, nagu võib järeldada Moskva Saatkonna toimetuses olevatest asjadest, - võiks väljasõiduvõimaluste kergenenise korral kas-või ühekski aastaks see arv tunduvalt tõusta, ulatudes võib-olla tuhande perekonnani või isegi kõrgemale. Seepärast tuleb kõnesolevat kokkuleppe küsimust kaaluda mitte ainult hõlpsuse, rahvusliku ühtekuuluvuse ja õigusliku olukorra seisukohalt, vaid ka majanduslikult ja puht-tehniliselt seisukohaltki. Majanduslikult seisukohalt tuleb tähendada, et viimasel ajal veel Eestisse pääsnud optandid on sinna jõudnud puupaljalt, ja kuigi praegu meie põllundus näib olema suuteline neid endasse äramahutama põllutöölistena, tuleks siiski Põllutööministeeriumi abiga kaaluda ka reevakuseeritavate, eriti lasterikkamate perekondade, tarbekorral ka asustamise võimalusi uudismaadele või kuhugile mufale. Puht-tehniliselt seisukohalt aga tuleb tähendada, et Välisministeeriumil igal juhul kõige lähemal ajal tuleks täita Moskva Saatkonna vakantne attaché koht, kuid eelpuudutatud kokkuleppe saavutamise korral mõelda ka Venemaa esinduse ajutise komplekteerimise võimalikule tarvilikkusele. Sedasama tuleb tähendada võib-olla Siseministeeriumi ja Politseiavalitsuse kohta, kelle kontrolli all, nagu siisamaani, veel järelejäänud optantide sisselaskmine Eestisse ka edaspidi siiski peaks sündima.

Siseministeeriumile.

Põllutöministeeriumile.

31. augustil 1936

166

Juuresolevalt saadame Teile tutvumiseks
meie Moskva Saatkonna kokkuvõtte N. Liitu jäävad
Besti optantide küsimise likvideerimise kohta.

Välisministeerium näeks hääl meelel, kui
Teie poolt Moskva Saatkonna ettepanekut kaalutakse
ja meile teatatakse, missugune oleks Teie esialgne
seisukoht selle küsimise lahendamise suhtes esita-
tud kujul.

L i s a: nimetatud.

Ministri-abi.

ESTI VABARIIK

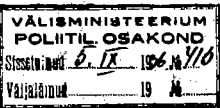
SISEMINISTEERIUM

Üldosakonna direktor

4. septembril 1936 a.

Nr. 30

TALLINN

Salajane 21

Wõltsiministeeriumile.

Teie kirjale 31 augustist s.a.

Nr. 166 tegi Siseminister järgmise resolutsiooni: „On õig. et optantide kuisinnus kindla tähtajaga lõpetatakse. Tuleb pidada soovitatavaks, et eestlasi Venest kodumaale veel taluks, xrid poliitilise eelkontrolli võimalus peaks jäävima. Seni te optantide lõputähtaega ei peaks väga pikale venitama. 3. IX 1936. K. Eenpalu!”

E. Kübersepp

Siseministeeriumi
Üldosakonna direktor

- Kas soovitatav, administreerida
- 1) üldõigust ja õiguste vahel
 - 2) rahvaarvu ja nende arv
 - 3) kultuurise ja õiguste vahel
- mis das sises kätse
võia

Poliitiline

8 septembril/1936

Saadikule Moskvast.

179

Kinnitades Teie 8. aprilli s.a. sal.kirja nr.1 kättesaamist, teatame, et omal ajal Venemaale jäänud Eesti optantide küsimuse likvideerimise asjus pooldavad nii Sise- kui Põllutöoministerium Teie memorandumis esiltoodud seisukohti ning näeksid healmeel, et korda läheks sõlmida vastav kokkulepe.

Palume Teid sellepärast asuda ettepanekus mõeldud läbirääkimistele ja informeerida ministerriumi nende käigust.

Ministri Abi.